

Συνοπτικό διάγραμμα των παραγόντων που επηρεάζουν τη μάθηση.

1) Έτοιμότης πρὸς μάθησιν καὶ ἐσωτερικὴ παρώθησις.

Ἡ ἐτοιμότης πρὸς μάθησιν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν ὀριμότητα τοῦ ἀτόμου καὶ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐμπειριῶν ποὺ θησαύρισε στὴ ζωὴ του — ἐξ οὗ καὶ ἡ σημασία μιᾶς ζωῆς πλούσιας σὲ ἐμπειρίες: Ἐπειδὴ οἱ ἐμπειρίες αὐτὲς καθορίζουν τὰ πλαίσια δυνατοτήτων μαθήσεως γιὰ τὶς ὁποῖες τὸ ἄτομο εἶναι ἰκανό. Ἡ ἐτοιμότης πρὸς μάθησιν καθορίζει ἀκόμη καὶ τὴν ἐκλογή τῶν στόχων: ἓνα ὀριμότερο ἄτομο ἔχει συνθετώτερες ἐπιδιώξεις καὶ μπορεῖ νὰ κατευθύνῃ τὶς προσπάθειές του πρὸς μακρινούς στόχους. Ἡ ἐσωτερικὴ παρώθησις πάλι, ξεκινημένη ἀπὸ βιωματικὰς καταστάσεις, ἐνεργοποιεῖ τὸν ὄργανισμό καὶ τὸν κάνει ἕτοιμο γιὰ δράσιν καὶ δεκτικὸ στὸν ἐξωτερικὸν ἐρεθισμό. Εἶναι ὡστόσο κατὰ τὸσο ἀκαθόριστο ὅσο μιὰ φυσιολογικὴν κατάστασιν νευρικότητος. Ἀξιόλογα κίνη-

Ε.Υ. ΠΕΤΡΑΚΤΗΣ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

τρα στο σχολείο είναι ή επιδίωξις αναγνωρίσεως και επιδοκμασίας από τους άλλους, ή επιθυμία απασχολήσεως με κάτι που έχει προκαλέσει επίμονα τὸ ἐνδιαφέρον κ.λ.π.

2) Ἀναζήτησις καὶ ἐντοπισμός τοῦ στόχου

Ἐνα ἄτομο σὲ κατάστασι ἐσωτερικῆς διεγέρσεως ἐπισκοπεῖ τὸ περιβάλλον καὶ τελικὰ ἐπιτυγχάνει νὰ ἐντοπίσει τὸ ἀντικείμενο πὸ ἀνταπόκρινεται στὰ ἐσωτερικὰ του κίνητρα, ἕνα ποτήρι νερὸ π.χ. ἂν εἶναι διψασμένο. Ὁ στόχος μπορεῖ νὰ εἶναι ἕνα φυσικὸ ἀντικείμενο, ἢ συναισθηματικὴ ἀνταπόκρισις ἀπὸ ἕνα ἀγαπητὸ πρόσωπο, ἢ παρακολούθησις ἐνὸς ψυχαγωγικοῦ θεάματος κ.τ.τ. Τὸ κάθε ἄτομο ἔχει πολλοὺς στόχους, μερικοὶ ἀπ' τοὺς ὁποίους εἶναι ἄμεσοι καὶ ἄλλοι σχετίζονται με μιὰ ὀλόκληρη σειρά μελλοντικῶν ἐπιδιώξεων. Τέτοια εἶναι π.χ. ἡ περιπτώσι τοῦ μαθητοῦ πὸ ἔχει ἄμεσο στόχο τὴν ἐκτέλεσι μιᾶς προσδιορισμένης σχολικῆς ἐργασίας καὶ εὐρύτερα τὴν ἐξασφάλισι καλῶν βαθμῶν στοὺς σχολικοὺς τίτλους — με ἀνώτατη ἐπιδίωξι τὴν ἐξασφάλισι μιᾶς καλῆς σταδιοδρομίας.

Ὁ στόχος δὲν εἶναι πάντοτε ἄμεσως προσιτός. Συνήθως ἕνα πρόσκομμα παρεμβάλλεται. Τὰ ἐμπόδια ἐν γένει εἶναι ἐκπαιδευτικῆς ἢ ψυχολογικῆς φύσεως.

Τὰ ἐκπαιδευτικῆς φύσεως ἐμπόδια ἀναφέρονται στὴν ἔλλειψι ἐν μέρει ἢ ἐν ὅλῳ τῶν ἀπαιτουμένων γνώσεων ἢ δεξιότητων καὶ μποροῦν νὰ ἀρθοῦν με τὴ λήψι μέτρων πὸν προβλέπονται σ' αὐτὲς τίς περιπτώσεις, ὅπως ἐπαναλήψεις, ἀσκήσεις κ.λ.π.

Οἱ ψυχολογικοὶ περιορισμοὶ εἶναι περισσότερο σοβαροί. Μερικοὶ ὀφείλονται σὲ κάποιου εἶδους ἀνεπάρκεια, ὅπως χαμηλὴ νοημοσύνη, ἔλλειψι νευρομυϊκοῦ συντονισμοῦ, ἐλαττωματικὲς ἐννοιες κ.λ.π. καὶ δὲν εἶναι πάντοτε κατορθωτὸ νὰ ὑπερνηκθοῦν. Ἄλλοι ἔχουν τὴν αἰτία τους σὲ κάποια μορφή δυσπροσαρμοστίας, ὅπως εἶναι φόβοι, συγκινησιακοὶ φραγμοὶ κ.λ.π. Τέλος μπορεῖ νὰ ὀφείλονται σὲ ἀνεπάρκεια τοῦ δασκάλου ἢ σὲ κακὴ διδακτικὴ τεχνικὴ (ἄστοχες μεθόδους), ἢ ὁποία ἀδιαφορεῖ γιὰ τὰ κίνητρα τῶν μαθητῶν, δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψι τὴ στάθμη προόδου στὰ διάφορα μαθήματα ἢ συνίσταται στὴν ἔλλειψι ὀργανώσεως καὶ καλῆς παρουσιάσεως τοῦ διδακτικοῦ ὕλικου, περιλαμβανομένων καὶ τῶν σχολικῶν ἐγχειριδίων.

Μάθησις ὑπὸ ὀμαλὲς συνθῆκες συμβαίνει ὅταν ὑπάρχουν φραγμοὶ τοῦ πρώτου εἶδους. Στὴ δεύτερη περίπτωσι προκαλεῖται συνήθως ἀπρόσφορη συγκινησιακὴ ὑπερέντασις καὶ ἐπιβάλλονται ἄλλοι τρόποι ἀντιμετωπίσεως ἀπὸ τὸν ψυχολόγο καὶ τὸν παιδαγωγό — κάποτε κλινικοὶ — γιὰ νὰ ἐπιτευχθῇ μιὰ ὀμαλὴ ἐπαναπροσαρμογή.

3) Συγκινησιακὴ διεγέρσις

Ἡ τυχὸν παρεμβολὴ κωλύματος γίνεται αἰτία συγκινησιακῆς διεγέρσεως. Τὸ κώλυμα ἐπέχει θέσιν φράγματος πίσω ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἡ ζωϊκὴ ἐνέργεια — ἢ ὁποία ὑπὸ ὀμαλὲς περιστάσεις προορίζονταν γιὰ τὴν ἄμεση ἱκανοποίησι τῶν βιολογικῶν κινήτρων — στοιβάζεται ὑπὸ πίεσιν.

Ἡπια διεγέρσις εἶναι ἐπιβοηθητικὴ τῆς μαθήσεως ἐπειδὴ συμβάλλει στὸν συντονισμό καὶ τὴ συντήρησι τῶν κατάλληλων ἐνεργειῶν γιὰ μιὰ ἀποτελεσματικὴ πησοβολὴ καὶ ἐκπόρθησι τοῦ προβλήματος. Ἀντίθετα στὴν περίπτωση ὑπερδιεγέρσεως τὰ ἀποτελέσματα εἶναι συχνὰ καταστρεπτικά.

4) Αναζητήσεις του πλέον εύστοχου τρόπου ενεργείας

α) Στις περισσότερες περιπτώσεις υπάρχουν περισσότεροι του ενός τρόποι αντιμετώπισης μίας προβληματικής κατάστασης. Π.χ. κάποιος θέλει να μάθει τη σημασία μίας άγνωστης λέξεως· μπορεί να χρησιμοποιήσει το λεξικό, να ρωτήσει κάποιον, να κοιτάξει πώς χρησιμοποιείται η λέξη στην πρόταση και να συναγάγει το νόημά της από τα συμφραζόμενα, να μαντεύσει απλώς το νόημά της κ.λ.π. Θεωρητικώς το άτομο μπορεί να βάλη σ' εφαρμογή ένα ή περισσότερα σχέδια ενεργείας.

β) Η έκλογή γίνεται είτε στην τύχη είτε ύστερα από ανάλυση της κατάστασης ή έχει μικτή προέλευση. Η τυχαία επιλογή γίνεται χωρίς να λαμβάνονται διόλου υπ' όψιν οι λογικές ενδείξεις για το τί είναι σωστό να γίνει. Η διαδικασία μπορεί να περιορίζεται στο καθαρώς νοητικό επίπεδο, μπορεί όμως και να εκδηλώνεται και στην εξωτερική συμπεριφορά υπό μορφήν τυχαίων και σπασμωδικών κινήσεων ή τυφλής αναζητήσεως. Η ανάλυση από το άλλο μέρος εξυπακούει εξέταση των δεδομένων του προβλήματος, απομόνωση ορισμένων στοιχείων της κατάστασης και συσχετισμό με τα δεδομένα της παλαιάς πείρας, και προσωπική στάθμισι των διαγραφομένων δυνατοτήτων λύσεως. Και στην πρώτη περίπτωση ωστόσο της τυχαίας επιλογής ή τυφλή αναζήτησι περιορίζεται και το υποκείμενο γίνεται αναλυτικότερο όσο περισσότερο εξοικειώνεται με την κατάσταση.

γ) Η επιλογή ακολουθείται από την πρώτη απόπειρα πραγματοποίησεως του σκοπού, ή οποία μπορεί να είναι επιτυχής ή όχι — να οδηγήσει δηλ. το φορέα της στο στόχο του ή να τον φέρη αντιμέτωπο με κάποιο απρόβλεπτο εμπόδιο.

δ) Αν η πρώτη απόπειρα αποδειχθῆ ανεπιτυχής ή ἴδια διαδικασία επαναλαμβάνεται από την αρχή. Η διαδικασία αυτή είναι γνωστή ως διαδικασία αποπείρας και διαψεύσεως (Trial-And-Error-Process), ἐπειδὴ ὁ προβληματιζόμενος κάνει μία απόπειρα και διαψεύδεται ἐκ τῶν πραγμάτων, ἔτσι πὺν ἀναγκάζεται νὰ δοκιμάσῃ πάλι καὶ ἴσως πάλι καὶ πάλι μέχρι τὴν τελικὴν ἐπιτυχίαν ἢ διάψευσιν.

ε) Η διαδικασία αυτή αποπείρας και διαψεύσεως (ἢ δοκιμῆς καὶ λάθους, ὅπως μεταφράζουν ἄλλοι κατὰ λέξιν) δὲν εἶναι πάντοτε ὁ κανόνας. Συχνὰ προστάσῃ μίαν προβληματικὴν κατάστασιν τὸ ἄτομον δείχνει διορατικότητα Insight ἄγεται δηλ. διὰ μίας πρὸς μίαν εὐλογοφανῆ λύσιν, σάμπως νὰ τοῦ ἀποκαλύφθησαν ξαφνικὰ ἀφ' ἑαυτῶν, σὲ μίαν νοερὴν διευθέτησιν, οἱ λειτουργικὲς σχέσεις πὺν ὑφίστανται μεταξύ δεδομένων καὶ ζητουμένου. Ἐς σημειωθῆ πάντως ὅτι ἡ διορατικότης χαρακτηρίζει πεπειραμένα ὅπωςδήποτε ἄτομα — προϋποθέτει δηλ. μίαν παλαιότερη οἰκειώσει μὲ τὰ καθ' ἕκαστον περιεχόμενα μίας σύνθετης κατάστασης.

στ') Τυχὸν ἐπιτυχίαν τῆς ἀποπείρας συνοδεύεται ἀπὸ μίαν αἴσθησιν ἰκανοποίησεως τῶν ἀρχικῶν κινήτρων μὲ συνακόλουθον πτῶσιν τῆς συγκινησιακῆς ἐξάψεως καὶ αἴσθημα ἐπαναπαύσεως. Ἐν ἡ ἐπιτυχίαν εἶναι μερικὴ, μερικὴ θὰ εἶναι καὶ ἡ ἰκανοποίησι καὶ ἡ πτῶσιν τῆς διεγέρσεως — καὶ οἱ προσπάθειες τοῦ ἀτόμου συνεχίζονται μέχρι τὴν τελικὴν εὐόδωσιν. Σὲ περιπτώσεις σταδιακῆς ἐπιτυχούς προσεγγίσεως συχνὰ ἡ μερικὴ ἐπιτυχίαν συμβάλλει θετικὰ ὡς ἓνα ἐπὶ πλέον κίνητρο.

Πολλοὶ στόχοι, ἀφ' ἧς κατακτηθῶν, δὲν ἐπανεμφανίζονται ὡς αὐτοσκοποὶ παρὰ καταγράφονται στὸ ρεπερτόριον τῶν μεμαθημένων καὶ μποροῦν νὰ χρησιμοποιηθῶν γιὰ τὴν προσπέλασιν ἄλλων στόχων. Αὐτὸ π.χ. συμβαίνει στὴν περίπτωσιν τῆς ἀναγνώσεως. Ἄλλοι στόχοι τοὺς ὁποίους ἐπιδιώκει ὁ ὀργανισμὸς στὸν καθημερινὸν τοῦ ἀγῶνα γιὰ τὴν διατήρησιν μίας κατάστασης βιολογικῆς ἰσορροπίας ἐπανερχονται κατὰ διαστήματα περισσότερο ἢ λιγώτερον πυκνά, καὶ ἀπαιτοῦν κάθε φορὰ ἰκανοποίησιν μὲ τὴν ἐπαναληπτικὴν χρῆσιν μίας γνωστῆς ἤδη διαδικασίας. Αὐτὴ π.χ. εἶναι ἡ περίπτωσιν τῆς λήψεως τροφῆς.

5) Ἐκμάθησις καὶ ἐδραίωσις τῶν ὀρθῶν ἀντιδράσεων

Ὅ,τι μαθαίνεται μπορεῖ νὰ διαφέρει ἀπὸ περίπτωσι σὲ περίπτωσι ἀνάλογα μὲ τὸν ἐπιδιωκόμενον στόχο: μπορεῖ νὰ εἶναι κινητικὲς δεξιότητες, ἔννοιες, μνημονικὲς καταθέσεις, γούστα καὶ προτιμήσεις, ἰκανότης κριτικῆς σκέψεως.

α) Ἡ ἀπόκτησις δεξιοτήτων εἶναι ζήτημα ἀσκήσεως καὶ ἐπαναλήψεων — καὶ ἀπὸ τὰ ἀπλούστερα πρὸς τὰ συνθετώτερα. Ἡ δεξιότης γραφῆς π.χ. ἐδραιώνεται ἔπειτα ἀπὸ συνεχῆ ἀσκησι κατὰ τὴν ὁποία τὰ δάχτυλα συνειθίζουσιν νὰ ἐργάζωνται συντονισμένα σύμφωνα μὲ ἓνα ὀρισμένο ὑπόδειγμα. Οἱ περισσότερες δεξιότητες ἀπαιτοῦν τὴ συντονισμένη συμβολὴ πολλῶν χωριστῶν νευρικῶν καὶ μυϊκῶν ἰνῶν (νευρομυϊκὴ συνεργασία).

β) Ἡ πρόσκτησις (ἢ σωστότερα ἢ συγκρότησις) ἐννοιῶν ἀκολουθεῖ μίαν διαδικασίαν στενῆς οἰκειώσεως τοῦ μαθητῆ πρὸς τὸ ἀντικείμενον ἀναφορᾶς. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν προϋπόθεσιν προκύπτει φανερὴ ἡ θεμελιώδης σημασία τῆς ἀπὸ πρῶτο χέρι ἐμπειρίας. Ὁ μαθητὴς πού παίρνει στὰ χέρια τοῦ ἓνα βιβλίον μὲ περιέργεια, τὸ ἀνοίγει, τὸ φυλλομετρεῖ, τὸ ψηλαφίσει, τὸ σηκώνει, προσέχει πῶς εἶναι τυπωμένο κλπ, βοηθεῖται νὰ καταλάβῃ τί εἶναι ἓνα βιβλίον — δηλ. νὰ συγκροτήσῃ τὴν ἔννοιάν του. Τὸ πραγματικὸν βιβλίον εἶναι τὸ κατηγορούμενον τῆς ἐμπειρίας τοῦ ἢ ἀντικείμενον ἀναφορᾶς. Ἡ λέξις «βιβλίον» εἶναι τὸ σύμβολον μὲ τὸ ὁποῖον ἡ ἔννοια βιβλίου ἀντιπροσωπεύεται ἐν τῇ νόησιν.

γ) Ἡ ἀπομνημόνευσις ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν λογικὴν ἐπανάληψιν. Ἡ μνήμη εἶναι προῖον συνειρμικῆς μαθήσεως — πού σημαίνει ὅτι δύο ἢ περισσότερα πράγματα τοποθετημένα κοντὰ - κοντὰ ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ τοῦ ὑποκειμένου ἐκλαμβάνονται ἀπὸ τὴν νόησίν του ὡς συνανήκοντα. Μία λέξις δένεται μὲ ἓνα ἀντικείμενον καὶ γίνεται τὸ ὄνομα τοῦ ἀντικειμένου. Οἱ λέξεις ἑνὸς ποιήματος δένονται μαζὶ καὶ τὸ ποίημα ἀπομνημονεύεται. Τὸ ἴδιον καὶ μίαν συνταγὴν. Ἡ παρουσία νοήματος — ἀκόμα καὶ ἐξωτερικῶν σχέσεων συναφείας — προωθεῖ τὴν ἀπομνημόνευσιν, ἀλλὰ στίς περισσότερας περιπτώσεις ἡ ἐπανάληψις εἶναι ἀναγκαῖος ὄρος.

δ) Τὰ γούστα καὶ οἱ προτιμήσεις ἀναπτύσσονται μὲ τὴν αἰσθημάτων ἰκανοποίησεως ἢ δυσαρεσκειᾶς πού συνοδεύουσιν μίαν ἐμπειρίαν. Οἱ περισσότερες προτιμήσεις εἶναι ὑποπροϊόντα ἐμπειριῶν πού εἶχαν στόχον τὸς κάποιαν γνῶσιν ἢ δεξιότητα. Ἐὰν ἡ ἐπιδιώξις ἑνὸς σκοποῦ στέφθηκε ἀπὸ ἐπιτυχίαν, τὸ ὑποκείμενον δείχνει προτίμησιν γιὰ τὴν περιστάσιν τῆς ἐπιδιώξεως ἐκείνης. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον οἱ μαθηταὶ ἀναπτύσσουσιν προτιμήσεις καὶ ἀντιπάθειας γιὰ διάφορα μαθήματα.

ε) Ἡ κριτικὴ σκέψις εἶναι μία δεξιότης τοῦ νοῦ πού ἐξυπακούει εὐστοχο χειρισμὸν τῶν ἐννοιῶν καὶ κατάληξιν σὲ ἔγκυρα συμπεράσματα. Χρησιμοποιεῖ ἐπίσης μίαν ὀρισμένην τεχνικὴν σταθμίσεως τῶν ἀποδεικτικῶν καὶ ἀξιολογικῶν δεδομένων. Τὸ ὑποκείμενον χρειάζεται νὰ ἔχη ἀσκηθῆ ἐν τῇ γνῶσιν τοῦ ρόλου καὶ ἐν τῇ χρῆσιν βασικῶν ἐννοιῶν — ἐργαλείων, ὅπως εἶναι ἡ μαρτυρία, ἡ ψευδομαρτυρία, ἡ ἐπαγωγὴ, ἡ ὑπόθεσις καὶ μερικὲς ἄλλες, πράγματα πού κατορθώνονται σιγά - σιγά καὶ μὲ τὴν κατάλληλην καθοδήγησιν.

6) Ἀντίδρασις ἐν τῇ ματαίωσιν

Ἐφόσον δὲν συνοδεύονται ἀπὸ ἰκανοποίησιν οἱ ἄστοχοι τρόποι ἐνεργείας παύουσιν νὰ εἶναι ἐλκυστικοὶ καὶ ἐγκαταλείπονται. Αὕτη ἡ ἐγκατάλειψις εἶναι μία μορφή λήθης, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐν τῇ λήθῃ, ὅπως συνήθως τὴν ἐννοοῦμε, ξεχνιοῦνται ἐκεῖνα τῶν ὁποίων ἡ ἐκμάθησις δὲν ἔγινε τελεία. Ἀκόμα καὶ ἂν ὑποθέσωμε ὅτι καθὲν πού κάνει κανεὶς ἀφήνει κάποιον ἔχθρον ἐν τῷ νευρικῷ τοῦ συστήματι, τὸ ἔχθρον πού

έγκαταλείπει μία ανεπιτυχής απόπειρα είναι πολύ ασήμαντο. Χωρίς να κινητοποιηθῆ ὁ μηχανισμὸς τῆς λήθης, ἔχει ἐλάχιστες πιθανότητες νὰ ξανάβγῃ στὴν ἐπιφάνεια. Ἔτσι θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πῆ ὅτι οἱ ἄστοχες ἀντιδράσεις ἐγκαταλείπονται καὶ ἀγνοοῦνται σάμπως νὰ μὴ εἶχαν ποτὲ ἀναληφθῆ. Τώρα ἂν τοὺς ἀποφεύγωμε στὸ μέλλον, ἐπειδὴ ξέρομε ὅτι δὲν εἶναι ἀποτελεσματικοὶ ἢ ἐπειδὴ τοὺς ἔχομε ὀριστικὰ διαγράψει, εἶναι κάτι γιὰ τὸ ὁποῖο οἱ ψυχολόγοι δὲν ἔχουν ἀκόμα ὀριστικὰ ἀποφανθῆ.

Σὲ μία ματαίωσι τὸ ἄτομο μπορεῖ κάποτε ν' ἀντιδράσῃ μ' ἓναν ἀπρόσφορο καὶ σπασμωδικὸ τρόπο: ἐξακολουθώντας π.χ. νὰ ἐπιμένῃ χωρὶς σύστημα στὸ ἀρχικό του ἐγχείρημα, χωρὶς νὰ ἐπιχειρήσῃ μιὰ καινούργια ἐρμηνεῖα τῆς καταστάσεως καὶ νὰ προσαρμόσῃ τὰ διαθέματά του ἀναλόγως, πράγμα πού τελικὰ τὸν ἀναστατώνει καὶ τὸν πανικοβάλλει ψυχικὰ. Σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις οἱ συνέπειες μπορεῖ νὰ εἶναι βαρύτερες: δυσαρμονία συμπεριφορᾶς, ἀπάθεια ἢ καὶ αἰσθήματα κατωτερότητος.

7) Γενίκευσι καὶ ἐπιμερισμὸς τῶν ἀντιδράσεων

Ἡ γενίκευσι καὶ ὁ ἐπιμερισμὸς Generalisation καὶ Discrimination τῶν ἀντιδράσεων ἀντιπροσωπεύουν δύο χαρακτηριστικὰ τῆς μαθήσεως. Πείρα μιᾶς καταστάσεως, στὴν πρώτη περίπτωσι, προδιαθέτει τὸ ἄτομο νὰ γενικεύσῃ τὴ χρῆσι ἑνὸς ἀποτελεσματικοῦ τρόπου συμπεριφορᾶς, τὸ προδιαθέτει δηλ. νὰ ἀντιδράσῃ μὲ ἀνάλογο τρόπο σὲ παρόμοιες — ὄχι ἀπαραιτήτως τὶς ἴδιες ἀκριβῶς — μελλοντικὰς περιστάσεις. Ἔτσι τὸ παιδί πού ἔκαψε τὸ δάχτυλό του ἀγγίζοντας ἓνα ἀναμμένο κάρβουνο μαθαίνει, γενικεύοντας, ν' ἀποφεύγῃ καθεὶ πού καίει ἢ φλέγεται ἢ καπνίζει. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος πείρα μιᾶς καταστάσεως καθιστᾷ τὸ ἄτομο ἱκανὸ νὰ ἐπισκοπήσῃ τὰ δεδομένα μιᾶς παράλληλης περιπτώσεως μὲ ὀξύτερο μάτι, ν' ἀνακαλύψῃ τὰ διακριτικὰ «εἰδοποιά» τῆς στοιχεῖα καὶ νὰ τροποποιήσῃ τὴν ἀντίδρασί του ἀναλόγως. Αὐτὴ π.χ. εἶναι ἡ περίπτωσι τοῦ νηπίου πού ἐνῶ στὴν ἀρχὴ κάνει ὅλα τὰ πρόσωπα ἓνα καὶ μοιράζει σὲ ὅλους χαμόγελα ἀδιακρίτως, σιγά - σιγά μαθαίνει νὰ ξεχωρίζῃ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῆς ἀνθρώπινης μορφῆς καὶ ἀντιστοίχως νὰ ἐπιμερίξῃ περισσότερο εὐστοχὰ τὶς συναισθηματικὰς τῆς ἀντιδράσεις.

Σὲ τελευταία ἀνάλυσι εἶναι χάρις στὴ δυνατότητα γενικεύσεως καὶ ἐπιμερισμοῦ τῶν ἀντιδράσεων πού ἡ πρόοδος τῆς μαθήσεως καὶ ἡ εὐλυγισία τῆς συμπεριφορᾶς ἐν γένει καὶ τῆς προσαρμοστικῆς ἱκανότητος εἶναι δυνατὴ.

Συμπληρωματικὰ

Στὰ περιθώρια τῆς περιγραφικῆς θεωρήσεως τοῦ φαινομένου τῆς μαθήσεως πού προηγήθηκε λόγος θὰ ἔπρεπε ἐπίσης νὰ γίνῃ γιὰ τὸν θεμελιώδη μηχανισμὸ τῶν ἐξηρητημένων ἀνακλαστικῶν Conditioned Responses ὁ ὁποῖος καλύπτει μιὰ εὐρεία περιοχὴ περιπτώσεων μαθήσεως, ἀπὸ τὰ ἀπλούστερα ἐξηρητημένα ἀνακλαστικὰ μέχρι τὰ συνθετιότερα φαινόμενα ἐξηρητημένης σημασιοδοτήσεως, ὅπως εἶναι ἡ ἐκμάθησι καὶ χρῆσι τῶν συμβόλων. Ὅ,τι γίνεται σ' αὐτὰς τὶς περιπτώσεις εἶναι τὸ ἐξῆς περίπου: Ὑπάρχουν ἐρεθίσματα πού προκαλοῦν ἀφ' ἑαυτῶν ὀρισμένου εἶδους ἀντιδράσεις (ἐκκρισι σιέλου π.χ. στὴ θεὰ τῆς τροφῆς) καὶ ἄλλα πού ἀφήνουν τὸν ὄργανισμὸ ἀπαθῆ. Ἐρεθίσματα λοιπὸν τῆς τελευταίας κατηγορίας ὑποκαθιστοῦν τὰ πρῶτα ὅταν ἐπίμονα τὰ «προαναγγέλλουν» — ὑπὸ τὸν ὄρο δηλ. ὅτι κατ'

ἐπανάληψι δίνουν τὸ παρὸν ἀκριβῶς πρὶν ἀπὸ τὸ πραγματικὸ ἐρέθισμα. Ἔτσι π.χ. ὁ σκύλος τοῦ Ρανλον «ἐμάθε» νὰ ἐκκρίνη σίελο στὸν ἤχο κουδουνιοῦ ποὺ τὸ εἶχε ἀκούσει κατ' ἐπανάληψιν ἀμέσως πρὶν ἀπὸ τὴν ἐμφάνισι τῆς τροφῆς. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο τὰ ζῶα τοῦ τσίρκου μαθαίνουν νὰ κάνουν ἀκροβασίες καὶ — τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν — τὰ παιδιὰ νὰ διαβάζουν. Ὁ μηχανισμὸς τῶν ἐξηρητημένων ἀνακλαστικῶν δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστος μὲ τὴν ἰδέα τῆς αὐτορρυθμίσεως τῶν ὀργανισμῶν — μὲ ὅ,τι περίπου οἱ παλαιότεροι ἔλεγαν «βούλησι» — ὥστόσο καὶ πάλι δὲν μᾶς πηγαίνει καὶ πολὺ μακριά, ἐπειδὴ συμβαίνει οἱ ἀνώτεροι ὀργανισμοὶ καὶ ἰδιαίτερα ὁ ἄνθρωπος νὰ οἰκοδομοῦν, καθὼς ἀναπτύσσονται, αὐτοδύναμα πλέον ὅσο καὶ πολὺπλοκα συστήματα ἀντιδράσεων ποὺ χρειάζονται καὶ ἀνάλογα εὐσύννοπτα θεωρητικὰ σχήματα, γιὰ νὰ γίνουν καλύτερα κατανοητὰ καὶ ἐπιστημονικῶς ἀξιοποιήσιμα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. G. LESTER ANDERSON AND ARTHUR CATES, *The General Nature of Learning* (N. B. Henry-ed-Learning and Instruction), University of Chicago press, 1950.
2. LEE J. GRONBACH, *Educational Psychology*, New York: Harcourt, Brace and Co., Inc., 1954.
3. ASAHEL D. WOODRUFF, *The Psychology of Teaching*, New York: Longmans, Green and Co., 1951.
4. ROBERT THOMSON, *The Psychology of Thinking*, Penguin Books, 1959.

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Κ. Ι. ΑΝΑΝΙΑΔΗ, Γεωπόνου - Ίχθυολόγου
και ειδικού σε θέματα Αγροτικής και Αλιευ-
τικής Εκπαιδεύσεως
Γ. Μαραγκοῦδάκη, Β. Ed. Έδιμβούργου.

Ένα από τα πιο ζωτικά προβλήματα, που έν ὄψει τῶν σημειουμένων κοινωνικοοικονομικῶν μεταβολῶν, απασχολοῦν μεταπολεμικά ὅλα σχεδόν τὰ δημοκρατικά κράτη, εἶναι κι ἡ **Άγροτική Έκπαίδευση**. (1)

Τόσο στίς οἰκονομικά προηγμένες ὅσο και σέ πολλές, ὑπό οἰκονομική ανάπτυξη, χῶρες, ἡ μόρφωση τῶν ἀγροτῶν διαδραματίζει ἕνα θετικό κι ἐπικοδομητικό ρόλο στήν προσπάθεια ἀνύψωσης τοῦ βιοτικῆς και πνευματικῆς ἐπιπέδου τῶν πληθυσμῶν τῆς ἀγροτικῆς ὑπαίθρου.

Ἡ γενική κι ἡ ἐπαγγελματική μόρφωση τῶν ἀγροτῶν, μέ τόν ἐπιταχυνόμενο ρυθμό τῆς μορφωτικῆς, οἰκονομικῆς και κοινωνικῆς ἐξέλιξης τῆς ἀνθρωπότητας, ἀρχίζουν νά παίρνουν παντοῦ τή σημασία ἑνός πρωταρχικῆς κι ἀποφασιστικῆς παράγοντα στήν ἐξέλιξη τῆς **Άγροτικῆς Οἰκονομίας**.

Οἱ ἐξελικτικές, εἰδικότερα, τάσεις, που ἔδῶ και μερικά χρόνια διαμορφώνονται στή Γεωργία (αὔξηση γεωργ. εἰσοδήματος, μείωση τοῦ ποσοστοῦ γεωργικῆς απασχόλησης, αὔξηση τῆς παραγωγῆς κατά ἐργαζόμενο στή Γεωργία ἄτομο κλπ.) στόν διεθνή και ἰδιαίτερα στόν εὐρωπαϊκό χῶρο, παρουσιάζουν ξεχωριστό ἐνδιαφέρον για τή χώρα μας, ἐπειδή οἱ τάσεις αὐτές, μετά ἀπό τή σύνδεσή μας μέ τήν Εὐρωπαϊκή Οἰκονομική Κοινότητα, προκαθορίζουν τήν ἐξελικτική πορεία και τῆς **Έλληνικῆς Γεωργίας**, που ἔχει ν' ἀντιμετωπίσει στό ἀμέσως προσεχές μέλλον μ' ἐπιταχυνόμενο ρυθμό τίς ἴδιες ἐξελίξεις και τὰ ἴδια προβλήματα που ἀπό πολλά κι ὄλας χρόνια ἀντιμετωπίζουν τὰ πιο προηγμένα κράτη. Πραγματικά ἡ **Έλλάδα**, προκειμένου νά ἐξασφαλίσει τή δυνατότητα συναγωνισμοῦ στόν οἰκονομικό τομέα, εἶναι ὑποχρεωμένη ν' ἀποδοθῆ σ' ἕνα μακρὸ κι ἔντονο ἀγῶνα, που ἀποσκοπεῖ στήν ἐξουδετέρωση ὄλων ἐκείνων τῶν δυσμενῶν παραγόντων που ἐμποδίζουν τήν αὔξηση σέ ἱκανοποιητικό βαθμό τῆς παραγωγικότητας στή Γεωργία και τοὺς συναφεῖς μ' αὐτή κλάδους τῆς **Άγροτικῆς** μας Οἰκονομίας.

Ἡ ἀγροτική μας οἰκονομία

Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ μισός και παραπάνω πληθυσμός τῆς χώρας μας ἀπα-

1) Σάν ἀγροτική ἐκπαίδευσι μέ τήν εὐρύτερη σημασία τῆς λέξης ἐννοοῦμε τή γενική (στοιχειώδη και μέση) ἐκπαίδευσι, που δίδεται στα ἀγροτόπαιδα. Αὐτή δέν πρέπει μέ κανένα τρόπο νά συγγέεται μέ τήν γεωροτεχνική (ἀγροτεχνική) ἐκπαίδευσι, που εἶναι ἐντελῶς ἄλλο πράγμα, ἐπειδή ἔχει καθαρά ἐπαγγελματικό χαρακτήρα.

σχολεῖται μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς. Σύμφωνα, πράγματι, μὲ τὰ ἐπίσημα στατιστικά δεδομένα, τὸ ποσοστὸ τοῦ ἐνεργοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ ἐπὶ τοῦ συνολικοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ φθάνει τὰ 51%.

Ἡ Ἑλλάδα θεωρεῖται χώρα γεωργική, ἂν καὶ μονάχα τὸ 1)5 τῆς συνολικῆς ἔκτασῆς τῆς καλλιεργεῖται κανονικά. Ἡ ὑπόλοιπη ἔκταση εἶναι ἀκατάλληλη γιὰ καλλιέργεια, γιατί εἶναι ὄρεινὴ καὶ πετρώδης ἢ καλύπτεται ἀπὸ δάση. Ἐπολογίζεται ὅτι 40.000.000 περίπου στρέμματα χρησιμοποιοῦνται γεωργικῶς. Ἀλλὰ καὶ ἡ γῆ αὐτὴ δὲν εἶναι πάντα εὐφορῆ γι' αὐτὸ κι οἱ περισσότεροι Ἕλληνες ἀγρότες δὲν ζοῦν ἀνετη ζωὴ ὅπως σὲ πολλὰς ἄλλες γεωργικὰς χώρες.

Ἀλλὰ κι ὁλόκληρη ἡ Οἰκονομία τῆς χώρας εἶναι καχεκτικὴ. Τὸ ἐθνικὸ εἰσόδημα (κάπου 80 δισεκατομ. δραχμές), εἶναι σὲ σχέσι μὲ τὸν πληθυσμὸ τῆς χώρας μας, πολὺ μικρὸ. Τὸ κατὰ κεφαλὴ εἰσόδημα μόνον φθάνει τὶς 8.200 δραχμές. Μὲ τὸ ποσὸ ὅμως αὐτὸ κανένας ἄνθρωπος δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὰ βγάλῃ πέρα, ἀφοῦ μὲ 22 δραχμὲς τῆ μέρα οὔτε τὰ ἐξοδα τῆς τροφῆς του δὲν θὰ μπορούσε ν' ἀντιμετωπίσῃ. Ἀλλὰ καὶ τὸ ποσὸ τῶν 22 δραχμῶν, θεωρητικὰ μόνον ἀναλογεῖ σὲ κάθε κάτοικο. Στὴν πραγματικότητά λίγοι τὸ ἐξασφαλίζουν. Οἱ περισσότεροι ἔχουν εἰσόδημα μικρότερο καὶ πολλοὶ λίγοι μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ ποσὸ αὐτό.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ μεγάλη ἀνισότητά στὴν κατανομὴ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Ἡ ἀνισότητά αὐτὴ φαίνεται ἀπὸ τὸν πῶ κατῶ πίνακα.

Οἰκογέν.	673.633	δραχ.	2.165.778	Οἰκογέν.	33.247	δραχ.	23.571.413
Οἰκογέν.	676.157	δραχ.	4.573.247	Οἰκογέν.	7.316	δραχ.	35.453.725
Οἰκογέν.	287.805	δραχ.	7.285.050	Οἰκογέν.	2.894	δραχ.	71.388.216
Οἰκογέν.	71.951	δραχ.	13.960.512	Οἰκογέν.	1.050	δραχ.	194.134.400

Τὸ 1963, 1.255.120 οἰκογένειες εἶχαν εἰσόδημα μέχρι 30.000 δραχμὲς, ἐνῶ 2.120 εἶχαν εἰσόδημα μεγαλύτερο ἀπὸ 500.000 δραχμὲς τὸ χρόνο. Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ βλέπουμε πὸς στὴν Ἑλλάδα παρατηρεῖται μεγάλη συγκέντρωσι κεφαλαίου καὶ εἰσοδήματος σὲ λίγα πρόσωπα. Μιὰ τέτοια ὅμως κατάστασι δὲν βοηθαεὶ καθόλου στὴ γενικώτερη οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη.

Πολὺ μεγάλων διαστάσεων εἶναι ἡ ἀνεργία κι ἡ ὑποαπασχόλησι πὸ ἐπικρατοῦν στὸν ἀγροτικὸ τομέα. Ἐνα ἀπὸ τὰ βασικώτερα αἷτια τῆς μεγάλης φτώχειας τῶν ἀγροτῶν μας εἶναι ἡ μικρὴ καὶ πολυτεμαχισμένη ἰδιοκτησία. Τὰ 55% τῶν ἀγροτῶν μας ἔχουν μικρὸ γεωργικὸ κλῆρο κι ἐπομένως φτωχὸ γεωργικὸ εἰσόδημα. Στοὺς 100 ἀγρότες οἱ 87 ἔχουν ἔκτασι καλλιεργήσιμη μέχρι 50 στρέμματα καὶ οἱ 21 μικρότερη ἀπὸ 15 στρέμματα. Στοὺς 1200 τέλος ἀγρότες, μόνον ἕνας ἔχει ἰδιοκτησία 1000 στρεμμάτων. Ἀλλὰ καὶ 50 στρέμματα ξηρῆς καὶ ἄγονης γῆς, ὅπως εἶναι τὸ μεγαλύτερο καλλιεργούμενο μέρος τῆς χώρας μας, δὲν εἶναι ἀρκετά, γιὰ νὰ ζήσῃ ἀνετα μιὰ γεωργικὴ οἰκογένεια.

Τὸ ποσοστὸ τῆς συμβολῆς τῆς γεωργίας μας στὸ ἐθνικὸ εἰσόδημα, σὲ τρέχουσες τιμές, φθάνει τὰ 30%. Ἡ αὔξησι τῆς παραγωγῆς κατὰ κεφαλὴ γίνεται μὲ ἀργὸ μᾶλλον ρυθμὸ. Παρὰ τὶς προσπάθειες πὸ ἔγιναν καὶ τὶς σημαντικὰς μεταβολὰς πὸ σημειώθηκαν στὸν γεωργικὸ τομέα, δὲν προέκυψε ἀξιόλογη αὔξησι τῆς παραγωγικότητος στὴν Ἀγροτικὴ μας Οἰκονομία.

Ἡ μορφωτικὴ στάθμη τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ. Πολὺ χαμηλὸ εἶναι τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο τῶν ἀγροτῶν μας. Ἐνα σημαντικὸ ποσοστὸ τοῦ ἀγροτικοῦ μας πληθυσμοῦ εἶναι ἀναλφάβητο, εἴτε γιατί λείπουν στὰ μικρὰ χωριά τὰ σχολεῖα, εἴτε γιατί ἀπὸ λόγους ἀνάγκης τὰ ἀγροτόπαιδα καταφεύγουν σὲ διάφορα ἐπαγγέλματα γιὰ νὰ ζήσουν. Ἀπὸ τὸ σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ ἡλικίας πάνω ἀπὸ 10 ἐτῶν, οἱ ἀπόφοιτοι δημοτικοῦ φθάνουν τὰ 2.991.200, ἐνῶ ὅσοι δὲν τελείωσαν αὐτὸ πλησιάζουν τοὺς 3.251.000 καὶ οἱ ἀγράμματοι τοὺς 1.220.000.

Στήν ύπαιθρο τὸ ποσοστὸ αὐτῶν πού δὲν τελείωσαν τὸ δημοτικὸ σχολεῖο φθάνει τὰ 40%, ἐνῶ τὸ ποσοστὸ τῶν ἀναλφαβήτων τὰ 27%. Αὐτὸ σημαίνει πὼς ἡ ὑποχρεωτικὴ δημοτικὴ ἐκπαίδευση καὶ ἰδιαίτερα ἡ ἀγροτικὴ, εἶναι εἰκονικὴ. Κι' ἀκόμη στὶς περισσότερες ἀπὸ τὶς κοινότητες ὑπάρχουν τὰ μονοθέσια δημοτικὰ σχολεῖα ὅπου ἡ ἐκπαίδευση εἶναι παραμελημένη. (Σημ. Τὰ μονοθέσια ἀποτελοῦν τὰ 50% σχεδὸν τῶν δημοτικῶν σχολείων, δηλ. 4.364, σὲ συνολικὸ ἀριθμὸ δημοτ. σχολείων 9.059).

Τεράστιες ἐπίσης εἶναι οἱ ἐλλείψεις ἀπὸ πλευρὰ ἐκπαιδευτικῶν μέσων καὶ προσωπικοῦ.

Τὰ ἐνδεδειγμένα μέτρα γιὰ τὴ βελτίωση τῆς οἰκονομίας τῆς ὑπαίθρου

Ἡ κακοδαιμονία πού ὑφίσταται στὴν Ἀγροτικὴ μας Οἰκονομία, ὀφείλεται βασικὰ στὶς δυσμενέστετες συνθῆκες παραγωγῆς καὶ διάθεσης τῶν προϊόντων μας.

Ἡ στενότητα τῶν παραγωγικῶν ἐκτάσεων, ὁ κατατεμαχισμὸς τῶν χωρικῶν ἐκμεταλλεύσεων, ὁ ἀτελής ἐξοπλισμὸς καὶ γενικὰ οἱ δυσμενεῖς ὅροι παραγωγῆς, συντήρησης, κατεργασίας, κυκλοφορίας καὶ πώλησης τῶν προϊόντων, ἐπιδρῶν δυσμενῶς στὴν ἀγροτικὴ μας οἰκονομία, πού ἡ διάρθρωσή της εἶναι τέτοια, ὥστε νὰ ὑποφέρει ἀπὸ χρόνιο μαρασμὸ. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κατάστασης αὐτῆς ἦταν νὰ ἐνταθῆ μεταπολεμικῶς ἡ μετακίνηση ἐργαζομένων ἀπ' τὶς γεωργικὲς πρὸς τὶς ἀστικὲς περιοχές. Περισσότεροι ἀπὸ 350.000 ἀγρότες μετανάστευσαν στὸ ἐξωτερικὸ ἢ ἐγκαταστάθηκαν κατὰ τὰ τελευταῖα 10 χρόνια στὶς μεγάλες πόλεις καὶ ἰδίως στὴν Ἀθήνα.

Τὰ μέτρα πού θὰ μπορούσαν νὰ ληφθοῦν γιὰ ν' ἀναπροσαρμοσθῆ καὶ βελτιωθῆ ἡ Οἰκονομία τῆς Ἑλληνικῆς Ὑπαίθρου εἶναι:

1. Ἡ ἀποσυμφόρηση ἑνὸς μεγάλου μέρους τοῦ γεωργικοῦ χώρου ἀπὸ τὸν πλεονάζοντα κι ὑποαπασχολούμενο ἀγροτικὸ πληθυσμὸ κι ἡ ἀπορρόφηση ὅσο τὸ δυνατὸν μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ ἐργατῶν γῆς ἀπὸ τὴ Βιομηχανία καὶ τοὺς ἄλλους κλάδους παραγωγῆς. Μονάχα ὅταν μειωθῆ τὸ ποσοστὸ γεωργικῆς ἀπασχόλησης, μὲ τὴ μετακίνηση ἑνὸς μεγάλου μέρους τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ σὲ ἄλλα ἐπαγγέλματα (μείωση τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ κατὰ 20% τοῦλάχιστον) θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ βιώσιμο τὸ γεωργικὸ ἐπάγγελμα καὶ σχετικὰ ἄνετη ἡ ζωὴ τῆς πλειονότητος τῶν ἀγροτῶν μας.

2. Ἐντατικὴ προσπάθεια γιὰ τὴν αὔξηση τῆς παραγωγικότητος στὸν τομέα τῆς Γεωργίας καὶ τῆς Κτηνοτροφίας, πού νὰ στηρίζεται στὴ βελτίωση τῆς διάρθρωσης τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων πού θὰ προέκυπταν ἀπὸ τὴν αὔξηση καὶ καλύτερη καλλιέργεια τῶν κλήρων μετὰ τὴν ἀποσυμφόρηση τῆς ἀγροτικῆς ὑπαίθρου ἀπὸ τὰ πλεονάζοντα ἐργατικὰ χέρια, στὴν καλύτερη ὀργάνωση τῆς διαχείρησής του ὥστε νὰ μειωθῆ τὸ κόστος παραγωγῆς καί, τέλος, στὴν βελτίωση τῆς ποιότητος καὶ ἐμπορίας τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ὥστε νὰ ἐπιτευχθοῦν καλύτερες τιμές.

3. Ἐνίσχυσι τῶν προσπαθειῶν μας γιὰ τὴ δημιουργία στὶς ἐπαρχίες νέων κλάδων τῆς παραγωγῆς, ὅπως εἶναι ἡ Χωρικὴ Βιοτεχνία (Ἐφαντικὴ, Ταπητουργία, Ξυλουργικὴ, Διακοσμητικὴ, Κατασκευὴ Παιχνιδιῶν, Ἐπιπλοποιία, Μεταλλοτεχνικὴ, Κεντητικὴ κλπ.), ἡ Γεωργικὴ Βιομηχανία (Οἰνοποιία, Ἐλαιοκομία, Τυροκομία κλπ.), ἡ Ὑδατοκομία (Ἰχθυοτροφία, Ὄστρεοτροφία κλπ.), ἡ Ἀλιεία Κλειστῶν Ὑδάτων, ἡ Δασοκομία, ἡ Ἐκτροφή γουναρικῶν ζώων κ.ο.κ.

Ἀπαραίτητη ὥστόσο προϋπόθεση γιὰ τὴν παραγωγικὴ ἀναδιοργάνωση τῶν πρὸ πάνω σκοπῶν εἶναι ἡ ἀνύψωση

μέ κάθε τρόπο τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἀγρο-
τῶν μας. Τὰ παιδιά τῶν ἀγροτῶν ἔχουν ἀνάγκη τόσο ἀπὸ τὴν τεχνικὴ ὅσο καὶ
τὴν ἀνθρωπιστικὴ παιδεία, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ἐπωφελοῦνται τῶν εὐκαιριῶν ποὺ
τοὺς προσφέρει ἡ ἐκμετάλλευση τοῦ παραγωγικοῦ χώρου τῆς ἀγροτικῆς ὑπαίθρου
καὶ ἡ ἀξιοποίηση νέων ἀνεκμεταλλεύτων κλάδων τῆς Οἰκονομίας.

Στὰ ἀγροτόπαιδα πρέπει νὰ δίδονται τὰ ἴδια, ὅπως καὶ στὰ παιδιά τῶν ἀστῶν,
μέσα τεχνικῆς καὶ γενικῆς μόρφωσης καὶ οἱ ἴδιες εὐκαιρίες ἐκλογῆς ἐπαγγέλματος.
Τὸ παιδί τοῦ γεωργοῦ, τοῦ κτηνοτρόφου ἢ τοῦ ψαροῦ, δὲν πρέπει μὲ κανένα, ἄμεσο
ἢ ἔμμεσο τρόπο, νὰ ὑποχρεώνεται ν' ἀκολουθήσῃ τὸ πατρικὸ ἐπάγγελμα. Συχνό-
τατα βλέπουμε σήμερα, πτωχὰ καὶ ὀρφανὰ ἀγροτόπαιδα, νὰ φοιτοῦν παρὰ τὴ θέ-
λησή τους σὲ ἀγροτικὰ ὀρφανοτροφεῖα, ἐκκλησιαστικὲς σχολὲς καὶ ἄλλα παρόμοια
ιδρύματα, ἐπειδὴ μόνο στὰ σχολεῖα αὐτὰ μποροῦν νὰ βροῦν δωρεὰν στέγη καὶ τρο-
φή. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι ἓνα ἀσήμαντο ποσοστὸ τῶν ἀποφοίτων τῶν σχολῶν
αὐτῶν ἀκολουθεῖ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γεωργοῦ, τοῦ ἀγροτοτεχνίτη ἢ τοῦ ἱερέα. Οἱ
περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς εἴτε παραμένουν ἀνεργοὶ στὰ χωριά ἢ τὶς πόλεις, εἴτε ἀ-
ναγκάζονται ν' ἀναζητήσουν ἄλλα ἐπαγγέλματα.

Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ἀδίστακτα ὅτι εἶναι τελείως λανθασμένη ἡ τακτικὴ
τῆς ἴδρυσης, σὲ διάφορες ἀγροτικὲς περιφέρειες τῆς χώρας μας, πρακτικῶν ἀγρο-
τικῶν σχολείων μὲ στενὰ γεωργικὸ περιεχόμενο, ἀντὶ γιὰ ἄλλα χρησιμότερα ἐπαγ-
γγελματικὰ σχολεῖα. Τὰ σχολεῖα αὐτά, ποὺ δίνουν ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο γεωργο-
τεχνικὴ ἐκπαίδευση, χωρὶς ἀρκετὴ γενικὴ μόρφωση, δὲν ἐξυπηρετοῦν πιά κανένα
σκοπὸ, ἐφ' ὅσον κανένας σχεδὸν ἀπὸ τοὺς ἀποφοίτους των δὲν μπορεῖ, κάτω ἀπὸ
τὶς σημερινὲς συνθῆκες τῆς Γεωργικῆς μας Οἰκονομίας, νὰ βρῆ μιὰ ὁποιδῆποτε
ἐπαγγελματικὴ ἀπασχόληση στὸν γεωργικὸ τομέα. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ περισσότεροι ἀπ'
αὐτοὺς τρέπονται πρὸς ἀναζήτησιν ἄλλων ἐπαγγελμάτων.

Ἀντὶ τῶν πρακτικῶν αὐτῶν γεωργικῶν σχολείων πρακτικῆς τεχνι-
κῆς μόρφωσης (σ' αὐτὰ περιλαμβάνονται καὶ τὰ διάφορα ἀγροτικὰ ὀρφα-
νοτροφεῖα), ποὺ κατάντησαν ἀληθινὰ «μορφωτικὰ γκέτο» τῆς ἀγροτικῆς νεολαίας
μας, θὰ ἦταν πολὺ προτιμότερη ἡ ἴδρυση μικρῶν παραγωγικῶν ἀγρο-
τικῶν σχολείων στὰ ὁποῖα τὰ ἀγροτόπαιδα θὰ εἶχαν τὴν εὐκαιρία, πα-
ράλληλα μὲ τὴν ἀνθρωπιστικὴν μόρφωση, ν' ἀποκτοῦν καὶ χρήσιμες
τεχνικὲς γνώσεις ποὺ δὲν θὰ περιορίζονται μόνο στὰ πλαίσια τῆς γεωργίας ἀλλὰ
θὰ ἐπεκτείνονται καὶ σ' ἄλλους κλάδους τῆς πρωτογενοῦς καὶ δευτερογενοῦς παρα-
γωγῆς.

Ἀνάγκη νὰ ἰδρυθῆ νέος τύπος ἀγροτικοῦ σχολείου

Τὸ σύστημα ἐκπαίδευσως ποὺ ἰσχύει σήμερα στὰ σχολεῖα τῆς ἀγροτικῆς ὑ-
παίθρου εἶναι ἀπὸ ἄποψη ἀπόδοσης, κατώτερο τοῦ μετρίου. Σὰν μέσο διδασκαλίας
χρησιμοποιεῖται τὸ βιβλίον, ποὺ τὸ περιεχόμενό του ἀναμεταδίδεται ἀπὸ τὸν διδά-
σκοντα ἢ διαβάζεται ἀπὸ τὸν μαθητὴ. Μέθοδος μάθησης εἶναι ἡ ἀπομνημόνευση.
Τὸ σύστημα αὐτὸ «ἀκαδημαϊκῆς παιδείας» πρέπει ν' ἀντικατασταθῇ ἀπὸ μιὰ προ-
οδευτικώτερη καὶ πρὸς ὠφέλιμη κοινωνικὰ παιδεία, ποὺ νὰ εἶναι τέτοια ὥστε ἡ προ-
σοχὴ τοῦ σχολείου νὰ στρέφεται ἀπὸ τὸ μάθημα στὸν
μαθητὴ καὶ ποὺ σὰν μέσο γιὰ τὴν καθολικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδιοῦ νὰ μετα-
χειρίζεται ὄχι μονάχα τὴ διανοητικὴ ἀλλὰ καὶ τὴ σωματικὴ ἐργασία καὶ αὐτενέρ-
γεια τοῦ μαθητῆ. Γιὰ ν' ἀναπτυχθῇ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ τελευταίου πρὸς τὶς τεχνι-
κὲς καὶ ἐπιστημονικὲς σπουδὲς, χρειάζεται τὶς μεθόδους αὐτενεργείας ποὺ ἀναπτύσ-
σουν τὸ πειραματικὸ πνεῦμα.

Τὸ σύνθημα ποὺ πρέπει νὰ κυριαρχῇ στὴν ἀγροτικὴ παιδεία εἶναι «μάθησι μὲ

τὴν ἄσκησι καὶ ἐργασίᾳ καὶ ὄχι μὲ τὴν ἀπουσίῃσιν.

Ἡ ὀλόπλευρη καὶ συστηματικὴ «παρατήρησι ἀπὸ κοντὰ», βοηθαί τὴν πλήρη κατανόησι. Τί εἶναι ἄζωτοῦχα λιπάσματα καὶ πῶς κατασκευάζονται; Αὐτὸ θὰ τὸ μάθη ὁ μαθητὴς ὄχι μονάχα ἀπ' ἐκεῖνα πού τοῦ εἶπε ὁ δάσκαλος ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιτοπία ἐπίσκεψι στὸ ἐργοστάσιον ἄζωτου. Τὸ ἴδιο θὰ γίνῃ σὲ ἀκόμα πιὸ μεγάλη κλίμακα καὶ στοὺς ἄλλους τομεῖς τῆς μάθησης, πού εὐρύνονται ὀλοένα καὶ περισσότερο. Γενικά, τέλος, στὴ μάθησι, θὰ δεσπόζη ὁ κοινωνικὸς χαρακτήρας.

Ἀπὸ τὴν ἄνοδο τοῦ ἐπιπέδου γενικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς μόρφωσης τοῦ ἀγροτικῆς κόσμου καὶ τὴν ἀναμόρφωσι τοῦ ἐκπαιδευτικῆς συστήματος στὶς ἀγροτικῆς περιοχῆς, θὰ ἐξαρτηθῇ ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τῆς Γεωργίας μας καὶ ἡ πλήρης ἀξιοποίησι τῶν ἐγγειοβελτιωτικῶν ἔργων ἄλλων οικονομικῶν μέτρων γιὰ τὴν ἀνάπτυξι τῆς Γεωργίας.

ΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Ἰδιαίτερη μέριμνα θὰ χρειασθῇ γιὰ τὴ στοιχειώδη ἐκπαίδευσι τῶν ἀγροτικῶν παιδῶν. Τὰ παιδιὰ τῶν ἀγροτῶν, μένοντες ἀμαθῆ καὶ ἀπαιδευτα τεχνικῶς, μὲ μόνη τὴν παραδοσιακὴ κληρονομία στὰ θέματα τῆς Γεωργίας, εἶναι ἀνίκανα νὰ βελτιώσουν τὶς συνθῆκες καλλιέργειας τῆς γῆς τους καὶ ν' ἀντιπρῶσουν τὸ βιοτικὸ τους ἐπίπεδο. Εἶναι ἀνάγκη ἐπομένως, ἀπὸ τὰ πρῶτα καὶ ὅλας χρόνια, νὰ δώσουμε τὴν εὐκαιρία στὰ παιδιὰ αὐτὰ νὰ γνωρίσουν τὰ προβλήματα τῆς Ἀγροτικῆς μας Οἰκονομίας καὶ τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς. Τὸ νέο σύστημα ἀγροτικῆς ἐκπαίδευσης πού θ' ἀκολουθηθῇ, πρέπει νὰ μετατρέπη τὸν κλασικὸ μηχανισμό μάθησης σὲ δυναμικὴ μηχανὴ ζωῆς καὶ εἰσόδου στὰ μυστικὰ τῆς ἐνέργειας καὶ τῆς ζωῆς.

Σὲ περιοχῆς μὲ ἰδιαίτερο γεωργικὸ καὶ κτηνοτροφικὸ ἐνδιαφέρον, κάθε δημοτικὸ σχολεῖο ἢ κάθε ὀμάδα σχολείων ἀγροτ. περιφέρειας, θὰ ἔπρεπε κατ' ἀρχὴν νὰ διαθέτῃ εἰδικὸ χῶρο γιὰ ἄσκησι τῶν παιδιῶν σὲ γεωργικὰ θέματα.

Τὸ σχολεῖο πρέπει νὰ χρησιμοποιῇ τὰ πορίσματα τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν πού διδάσκει (δηλ. τῆς φυσικῆς, τῆς χημείας καὶ τῆς γεωλογίας) καὶ νὰ ἐφαρμόζη γιὰ τὴν αὐξήσι τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς.

Ἀλλὰ στὶς πιὸ πολλῆς περιπτώσεις, ἡ μόρφωσι τοῦ παιδιοῦ τοῦ ἀγρότου δὲν θὰ πρέπει νὰ περιορίζεται στὰ στενὰ πλαίσια τῆς Γεωργίας, ἀλλὰ νὰ ἐπεκτείνεται καὶ σ' ἄλλους τομεῖς τῆς δραστηριότητος, ὅπως ἡ Χειροτεχνικὴ παραγωγή, ἡ Ἀλιεία, ἡ Κτηνοτροφία, οἱ Λαϊκῆς Τέχνες κλπ. Ἀκόμα καὶ στὴ Βιομηχανία.

Ἀνάγκη νὰ δημιουργηθῇ νέος τύπος ἀγροτικῆς σχολεῖου

Μὲ βάσι τὰ δεδομένα καὶ τὴν πραγματικότητα τοῦ ἑλλην. ἀγροτ. περιβάλλοντος, τὸ νέο ἀγροτικὸ σχολεῖο θ' ἀποβλέπη κυρίως στὸν μετριασμὸ καὶ τὴν ἄρσι τῆς ἀγροτικῆς κρίσης. Θὰ χρειασθῇ γι' αὐτὸ νὰ προσαρμοσθῇ ὁ τρόπος ἐργασίας τῶν σχολείων τῆς ὑπαίθρου στὶς ἀπαιτήσεις τῆς σημερινῆς οικονομικῆς πολιτικῆς τοῦ Κράτους καὶ τῶν σχεδίων Ἀγροτικῆς ἢ Βιομηχανικῆς Ἀνάπτυξης τῶν διαφόρων ἀγροτικῶν διαμερισμάτων τῆς χώρας. Κύρια φροντίδα τῆς πολιτείας πρέπει νὰ εἶναι νὰ βρῇ τὸν κατάλληλο τύπο ἀγροτικῆς σχολεῖου, πού θ' ἀναλάβῃ τὴν μόρφωσι τῶν παιδιῶν τῆς ἀγροτικῆς ὑπαίθρου, σύμφωνα μὲ τὶς ιδιοτυπίες τῆς Οἰκονομίας τῶν διαφόρων ἀγροτικῶν περιοχῶν.

Κατὰ τὴ δική μας γνώμη θὰ μπορούσαν νὰ καθιερωθοῦν δύο, ταυτόχρονα,

τύποι αγροτικῶν σχολείων στὴ στοιχειώδη ἐκπαίδευση τὸ κοινοτικὸ σχολεῖο καὶ τὸ παραγωγικὸ σχολεῖο.

Ὁ πρῶτος τύπος τοῦ ἀγροτικοῦ σχολείου, πὸν ἡ ἰδιορρυθμία του καὶ ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὴν ἀγωγή τοῦ λαοῦ τῆς ἐπαρχίας ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὴ νέα παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη, θὰ ὑποκαταστήσῃ τὸ γνωστὸ δημοτικὸ σχολεῖο τῆς ἐπαρχίας, πὸν δὲν εἶναι παρὰ πιστὴ ἀντιγραφή τοῦ ἀστικοῦ σχολείου καὶ φυσικὰ ξένο μὲ τὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ.

ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Τὸ σχολεῖο αὐτὸ ἀποβλέπει στὴ δημιουργία εὐτυχισμένου καὶ χρήσιμου κοινωνικὰ ἀνθρώπου καί, μὲ τὴ βοήθεια αὐτοῦ στὴν Κοινοτικὴ καὶ εὐρύτερη Κοινωνικὴ Ἀνασυγκρότηση. Ἐπίσης μὲ τὴ στενὴ συνεργασία του μὲ τὴν κοινότητα, πετυχαίνει νὰ ἐντάξῃ τὴν ἐργασίαν τοῦ χωριοῦ μέσα στὸν κύκλο τῶν παρατηρήσεων καὶ τῶν ἀσκήσεων τοῦ μαθητῆ. Τέλος εἰσάγει τὸν μαθητῆ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ σὲ χειροτεχνικὰ ἐργασίαι πὸν καθορίζονται ἀπὸ ὠφελιμιστικοὺς σκοποὺς.

Τὸ πρόγραμμα τῶν κοινοτικῶν σχολείων στηρίζεται στὰ προβλήματα τῆς κοινότητας καὶ χρησιμοποιεῖ στὴν διδασκαλία τὶς φυσικὰς, τεχνικὰς καὶ ἀνθρώπινες πηγὰς τοῦ τοπικοῦ περιβάλλοντος. Οἱ μαθητὲς μαθαίνουν μὲ τὴν πράξη, ὅτι χρειάζεται νὰ μάθουν σὲ γνώσεις, προσφέροντας συγχρόνως ὑπηρεσίαι στὴν κοινότητά τους. Κάθε κοινοτικὸ σχολεῖο ἢ κάθε ὁμάδα ἀγροτικῶν σχολείων τῆς περιφερείας, ἔχει εἰδικὸ χῶρο γιὰ τὴν ἀσκηση τῶν παιδιῶν στὰ γεωργικὰ θέματα. Ἡ κοινότητα παραχωρεῖ τὸ σχολεῖο τὴν ἀναγκαίαι ἔκταση γῆς καὶ βοηθᾷ μὲ τὴν συμμετοχὴ τῶν ἐνήλικων μελῶν τῆς στὴν ἀξιοποίησή της. Τὸ ἴδιο κάνει ὁ γεωπόνος τῆς κοινότητας δίνοντας τὶς τεχνικὰς του συμβουλὰς, τὸ ἔμποικὸ (ὄπτικοακουστικὸ) ὕλικὸ τῆς ὑπηρεσίας του καὶ ἄλλα μέσα. Οἱ μαθητὲς διδάσκονται τὶς ἀρχὰς τῆς δημιουργικῆς συνεργασίας καὶ τοῦ συνεργατισμοῦ καὶ ὁργανώνονται ἀπὸ τὸν δάσκαλο σὲ συνεταιριστικὰς ὁμάδες, πὸν ἀναπτύσσουν δράση σὲ διαφόρους τομεῖς.

Στὴν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν του δραστηριοτήτων οἱ νεαροὶ μαθητὲς ἔχουν τὴν ἠθικὴ καὶ ὕλικὴ συμπαράσταση τοῦ Γεωργικοῦ Συνεταιρισμοῦ ἢ τῆς Ἑνώσεως Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν, ὅπως καὶ τὴν οἰκονομικὴ βοήθεια τῆς Ἀγροτικῆς Τράπεζας. Οἱ μαθητὲς παίρνουν μέρος σὲ ἐκχερσώσεις ἀγρῶν, ἀναδασώσεις, φυτεύσεις ὄπωροφόρων δένδρων, ἐμβολιασμοὺς, ἐξωραϊσμὸ τοῦ χωριοῦ τους μὲ τὴ δημιουργία κοινοτικῶν κήπων κ.ο.κ. Ἐπίσης ὁργανώνουν παραστάσεις, χορωδιακὰς συναυλίαι κλπ. Τὰ μαθήματα στὸ σχολεῖο γίνονται μὲ τὸ σύστημα τῶν διδακτικῶν ἐνοτήτων, βάσει προγραμματισμένου σχεδίου.

Στὴν πραγματοποίηση τῶν ἐπιδιώξεων τοῦ σχολείου συμβάλλουν διάφορα ἐπιλεκτὰ μέλη τῆς κοινότητας, ἔπειτα ἀπὸ προγραμματισμὸ ἀπὸ τὸν δάσκαλο, ἐπισκέψεων καὶ ἀφηγήσεων τους στὶς διάφορες τάξεις. Τὰ ἄτομα αὐτὰ μποροῦν ν' ἀνήκουν σὲ διάφορα ἐπαγγέλματα (γεωργοί, δασοφύλακες, νοσοκόμοι, γιαιοί, δασολόγοι κλπ.).

Γίνονται ἐπίσης συχνότατα ἐκδρομὰς καὶ ἐπισκέψεις σὲ ἐργοστάσια, γιὰ νὰ γνωρίσουν οἱ μαθητὲς τὴν ἐργοστασιακὴ ζωὴ. Ἐπίσης ἐπισκέψεις σὲ ἀγροκτῆματα, πτηνοτροφεία, τυροκομεῖα κλπ. Γίνονται ἐπιδείξεις καὶ ἀναλύσεις διαφόρων θεμάτων καὶ λεπτομερειῶν ἐπάνω σὲ συγκεκριμένον ἐρωτηματολόγιον, ἑναρμονισμένου πάντοτε μὲ τὶς προγραμματισθεῖσαι διδακτικὰς ἐνότητες.

Οἱ διάφοροι ἐπαγγελματίαι ἔχουν κάθε συμφέρον νὰ συντελέσουν ὥστε ν' ἀποκτήσῃ ἡ Ἑλληνικὴ νεότης τὴν κατανόηση τῆς ἐπαγγελματικῆς ζωῆς.

Τι είναι τὸ κοινοτικό σχολεῖο

Μὲ τὸν ὄρον «Κοινοτικὸν Σχολεῖο» ἐννοοῦμε τὸ σχολεῖο ἐκεῖνο ποὺ βρίσκεται συνεχῶς σὲ σχέση *δοῦνε* καὶ *λαβεῖν* μὲ τὴν κοινότητα ποὺ τὸ περιβάλλει. Λέγοντας δὲ «κοινότητα» ἔχομεν στὸ νοῦ μας ὄχι ἀπλῶς ἓνα ὠρισμένο ἀριθμὸ ἀτόμων, ποὺ ζοῦν στὸν ἴδιον χῶρον, ἀλλὰ μίαν «χωρική κοινωνία» μὲ δική της οἰκονομική ὑπόσταση — ποὺ ἔχει τὴν ἀνάλογη θέση τῆς στὴν εὐρύτερη οἰκονομία τῆς χώρας — μὲ δική της παράδοση, μὲ δικά της ἐκπολιτιστικά στοιχεῖα καὶ ἐκδηλώσεις καὶ μὲ στενὲς διαπροσωπικὲς σχέσεις.

Σκοπὸς τοῦ κοινοτικοῦ σχολεῖου

Τὸ Κοινοτικὸ Σχολεῖο εἶναι ἓνα ἐργαστήριον, ἓνα κέντρο ἐξάσκησης, ποὺ ἔχει σκοπὸ νὰ μεταδώσῃ στοὺς τροφίμους του γνώσεις καὶ πληροφορίες, νὰ προσφέρῃ εὐκαιρίες γιὰ καλλιέργεια τῶν δεξιοτήτων τους καθὼς καὶ κατάλληλες μεθόδους ἐνέργειας καὶ νὰ βοηθήσῃ στὴν ἀνάπτυξη ἐπιθυμητῶν στάσεων καὶ ὀλοκληρωμένης προσωπικότητας. Χωρὶς νὰ ἔχη σὰν μοναδικὸ σκοπὸ νὰ κἀνῃ ἀγρότες τοὺς τροφίμους του, ὅμως θὰ τοὺς φέρῃ πάντοτε καὶ ποικιλοτρόπως σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν γῆ τῆς περιοχῆς τους. Χωρὶς νὰ ἔχη σὰν βασικὸ σκοπὸ νὰ προετοιμάσῃ ἐργάτες βιομηχανίας, ὅμως θὰ καλλιεργήσῃ ὅλες ἐκεῖνες τὶς δεξιότητες καὶ ἱκανότητες τῶν μαθητῶν του, ποὺ ἀργότερα θὰ βοηθήσουν ἐκείνους ποὺ θὰ θελήσουν νὰ γίνουν καλοὶ ἐργάτες καὶ τεχνικοί. Τέλος, θὰ συνδέῃ ὅπωςδήποτε τὴ μάθησιν μὲ τὴν πράξιν, μὲ γενικὸν ἀπώτερον σκοπὸ τὴ δημιουργία χρησίμων καὶ ἱκανῶν ἀνθρώπων.

Τὸ Κοινοτικὸ Σχολεῖο ὅμως ἔχει καὶ ἓναν ἄλλο ἐξ ἴσου σημαντικὸ σκοπὸ: Νὰ συμβάλλῃ μὲ κάθε τρόπο στὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον τῶν ἐνηλίκων τῆς κοινότητας. Ἰδιαίτερα δὲ νὰ βοηθήσῃ ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀνάγκην, μὲ κατάλληλη μετεκπαίδευση, νὰ πετύχουν ἓνα εἶδος ἐπαναπροσανατολισμοῦ, σύμφωνα μὲ τὶς σύγχρονες μεθόδους ἐργασίας καὶ τρόπου ζωῆς.

Τὸ Κοινοτικὸ σχολεῖο καὶ τὸ Ἀναλυτικὸ Πρόγραμμα

Παραλείποντας τὶς παιδαγωγικὲς καὶ ψυχολογικὲς ἀρχὲς πάνω στὶς ὁποῖες νομίζουμε ὅτι στηρίζεται ἡ προτεινομένη ὀργάνωσις τῆς διδακτέας ὕλης, καθὼς καὶ ἡ μέθοδος ἐργασίας μέσα στὸ σχολεῖο, ἀναφέρουμε μονάχα ὅτι μ' αὐτὲς πετυχαίνεται ἡ συνεχὴς ἀλληλοεπίδρασις σχολεῖου καὶ κοινότητας, πράγμα ποὺ θεωροῦμε ἀπαραίτητον.

Γενικώτερα οἱ προτάσεις μας ἔχουν ὡς ἐξῆς:

α) Ἀπὸ τὸ ἀρμόδιον Συμβούλιον ἢ Ἐπιτροπὴν, θὰ διαιρεθῇ ἡ διδακτέα ὕλη στὶς ἐξῆς περιοχάς:

1. Περιοχὴ κοινωνικῆς ζωῆς.
2. Περιοχὴ Φυσικῶν Ἐπιστημῶν.
3. Περιοχὴ Μαθηματικῶν.
4. Περιοχὴ τῆς οἰκοτεχνίας καὶ βιομηχανίας.
5. Περιοχὴ τῆς αἰσθητικῆς καὶ ἀναψυχῆς.

β) Σὲ συνέχεια, κάθε περιοχὴ τῆς διδακτέας ὕλης θὰ ὑποδιαιρεθῇ σὲ ἐνότητες.

Πλήρης ἀνάπτυξις κάθε ἐνότητος θὰ γίνῃ ἀπὸ ὀμάδα ἐιδικῶν. Ὅλες δὲ αἱ ἐνότητες μιᾶς περιοχῆς θὰ περιλαμβάνωνται σ' ἓνα βιβλίον ἢ φάκελον, ποὺ θὰ ὀνομάζεται «Πηγὴς Διδασκαλίας».